

СОВРЕМЕНОСТ

СПИСАНИЕ ЗА ЛИТЕРАТУРА, КУЛТУРА И УМЕТНОСТ

Година 80 (74)

Број 1, 2025

ISSN 0038-5972

sovremenost.com

Првиот број на списанието „Нов ден“ излезе во 1945 година.
Списанието „Современост“ е негов директен наследник чиј прв број
се појави во април 1951 година.

СОВРЕМЕННОСТ

Списание за литература, култура и уметност

Издавач: Современост, Скопје

Редакција:

Стефан Марковски, главен и одговорен уредник

Снежана Стојчевска, извршна уредничка

Мишо Китаноски, уредник

Верица Мукоска, уредничка

Никола Алтисев, уредник

Славчо Ковиловски, уредник

СОДРЖИНА

ПРОЗА

Александар ПРОКОПНЕВ, ЗБОГУМ МЛАДОСТ МОЈА	5
Катерина МОМЕВА, ТАА И НЕПОЗНАТИЈОТ	11
Емилија ГИНОСКА, БЕЗДНИ И ЦЕБОВИ	24
Маја ЈОВАНОВСКА, СИВАТА КУЌА	26
Наталија НАУМОВСКА, СВЕЗДА НА ВРВОТ ОД НОВОГОДИШНАТА ЕЛКА	29
Фанка ПРОПОВА, САРА	31
Новак МЛАДЕНОВСКИ, ДВЕ НИЈАНСИ НА СИВО	35
Елена НИКОЛОВА, ДОАЃАЊЕТО НА ГОСПОДИНОТ КАР ВО НАШИОТ ДОМ	38

ПОЕЗИЈА

Ристо МАЏУНКОВ, ЗБОР	41
Трајче КАЦАРОВ, ПЕСНИ ЗА ВЉУБЕНИЈОТ	45
Силвана ДИМИТРИЕВСКА, ПРЕСУДА	48
Неток УЛЧАР, ВОЗ НИЗ ВОДА, ДОМА	53
Милчо МИСОСКИ, УПАТСТВО И ЦВЕТОВИ СО БЕЛА БОЈА	61
Вераца МУКОСКА, ОДНОВО ПРЕГРНУВАЊЕ	64
Фросина ТАСЕВСКА, ПОЧЕСНА ТРКА	69
Магдалена ПЕТРОВСКА, ШТО ПОСЛЕ НАДЕЖТА?	73

СЦЕНАРИО

Стефан МАРКОВСКИ, СВЕТЛИНАТА ВО НАШИТЕ ВЕНИ (СЦЕНАРИО ЗА КРАТОК ФИЛМ)	76
--	----

ПРИОПШТУВАЊА

Ен ЕНРАЛТ, СОНЦЕСТОЈ	80
Ненад ШАПОЊА, ТРИ ПЕСНИ	86

Виктор РАДУН ТЕОН, РИТУАЛ	89
Кажимјер БУРНАТ, НОВИ ПЕСНИ	92

ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Иван ЦЕПАРОСКИ, БОГ, УБАВИНА И УМЕТНОСТ: АСПЕКТИ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА ЕСТЕТИКА	100
Мишо КИТАНОСКИ, ПРИДОНЕСОТ НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ ВО РАЗВОЈОТ НА СЛОВОДНОТО МАКЕДОНСКО ОБРАЗОВНО ДЕЛО	111
Славо КОВИЛОСКИ, ЗБОРНИКОТ НА ПЕСНИ НА СВЕТИ ГЕОРГИ, СВЕТИ АЛЕКСЕЈ ЧОВЕК БОЖИ И НАРОДЕН ЗБОРНИК НА ИЛИЈА ДИМИТРИЕВИЌ ОД 1838 ГОДИНА ИЛИ ПРИЛЕПСКИОТ РАКОПИС НА ИЛИЈА ДИМИТРИЕВИЌ ОД 1838 ГОДИНА	129
Васил ТОЦИНОВСКИ, ЗА РАЦИН И ЗА СТИХОЗБИРКАТА „1932“	133
Деспина БУЦЕВСКА, КОИ СЕ ГЛЕМБАЕВИ И КАКО ДА СЕ ИЗБЕГА ОД ГЛЕМБАЕВИШТИНАТА?	140

ВРЕДНУВАЊА

Васил ТОЦИНОВСКИ, УБАВИНАТА И ДАРБАТА	142
Љубишка ДОНЕВА, МИГОТ СВЕТЛИНА	145
Никола АЛТИЕВ, УШТЕ ЕДНО ВРЕДНОСНО ДЕЛО НА ВАСИЛ ТОЦИНОВСКИ	151
Јованка ДЕНКОВА, ЗАБОРАВОТ КАКО НИШКА ЗА СПАС ОД ТРАУМИТЕ НА ЖИВОТОТ	158
Никола АЛТИЕВ, УСПЕШНО ОДЕЊЕ ПО ВРВИЦАТА НА ДЕТЕТО	170

ИНТЕРВЈУ

ОТВОРЕНО ЗА МАКЕДОНИСТИКАТА, СЛАВИСТИКАТА, ПОЕТИКАТА И СТИЛИСТИКАТА (ИНТЕРВЈУ СО БРАНКО ТОШОВИЌ)	175
--	-----

Јованка ДЕНКОВА

УДК 821.163.41-93-31(049.3)

ЗАБОРАВОТ КАКО НИШКА ЗА СПАС ОД ТРАУМИТЕ НА ЖИВОТОТ

(прикажано низ романот „Сара и заборавениот плоштад“
од Зоран Пеневски)

Романот „Сара и заборавениот плоштад“ од Зоран Пеневски, нè воведува во исклучително несекојдневна проблематика, заради која романот се чита во еден здив. Овој роман има изразена авантуристичка и фантастична содржина, составена од петнаесет приказни, напишани од авторот Зоран Пеневски, а илустрирани со слики од Душан Павлиќ. Посебна вредност на романот му дава извонредниот спој на текстот и сликите.

Главен лик во романот „Сара и заборавениот плоштад“ е дванаесетгодишното девојче Сара, која за нејзиниот летен распуст сака да оди кај баба ѝ на гости, но наидува на ‘заборавениот плоштад’ и таму се среќава со ликови кои пропатно се јавуваат во овој роман. Главен лик во овој роман е и птицата Бертолд, која живеела со бабата Кристина, и всушност посакува да биде мачор.

ЗАБОРАВОТ КАКО НИШКА ЗА СПАС ОД ТРАУМИТЕ НА ЖИВОТОТ (прикажано низ романот „Сара и заборавениот плоштад“ од Зоран Пеневски)

Романот „Сара и заборавениот плоштад“ од Зоран Пеневски, нè воведува во исклучително несекојдневна проблематика, заради која романот се чита во еден здив. Овој роман има изразена авантуристичка и фантастична содржина, составена од петнаесет приказни, напишани од авторот Зоран Пеневски, а илустрирани со слики од Душан Павлиќ. Посебна вредност на романот му дава извонредниот спој на текстот и сликите.

Главен лик во романот „Сара и заборавениот плоштад“ е дванаесетгодишното девојче Сара, која за нејзиниот летен распуст сака да оди кај баба ѝ на гости, но наидува на “заборавениот плоштад” и таму се среќава со ликови кои пропатно се јавуваат во овој роман. Главен лик во овој роман е и птицата Бертолд, која живеела со бабата Кристина, и всушност посакува да биде мачор.

Светот на Сара додека ја бара баба ѝ, се одвива во еден нереален, фантастично-чудесен простор во кој таа се сретнува со нереални личности кои помалку или повеќе ѝ помагаат во потрагата по баба ѝ. Птицата Бертолд/Берти која си замислува дека е мачка е постојан

колачиња како што Сара тогаш мислела, а таа тоа го сфатила понатаму во својот живот. Одејќи кон баба ѝ, Сара заскитала додека го барала плоштадот кој е опколен со многу згради и колони. По пат ги прашувала луѓето за плоштадот, но било многу чудно тоа што сите само одмавнувале со главата како прв пат да слушаат за него. Кога одеднаш го здогледала плоштадот, сфатила дека бил поплочен со сиво-црвени квадрати, на сите четири страни бил опкружен со многу мали продавници, но и еден мост на средината на плоштадот, што ѝ создава недоумица, зашто не ѝ била јасна причината на постоењето на тој мост кога под него нема ниту река, ниту пак нешто друго што треба да се прескокне. На патувањето Сара ја придружува птицата Бертолд (која припаѓала на баба ѝ) која се правела мачор и се лутела ако Сара не му се обраќа нагалено со името Берти. Сара била зачудена како Берти не е со баба ѝ, и каде таа би можела да отиде и заедно ја започнале потрагата по неа.

Втората приказна, насловена како „Сара и Саламогопусот“ ја води хероината Сара во продавницата во која баба ѝ секојдневно купувала леб, но користејќи ја техниката на превртувањето на перспективата, авторот Пеневски постигнува висок степен на нерешителност/фантастичност. Во тој свет на испревртени нешта, сè е наопаку, и во уредувањето на самопослугата ("саламогопусот") и во изгледот на продавачката: „И продавачката висеше наопаку“ (22), но и во говорот: „Извинете, дали ја имате видено Кристина?...Таа секое утро овде купува леб. – Никистар? Бел?...Вортоу ен дедој“ („Кристина? Леб? Утрово не дојде“, 22)

Во третата приказна „Сара и бабиниот лек“ во дијалогот на Сара и Берти ни се расветлува ликот на бабата и нејзиниот осамен, повлечен живот:

- „- Берти, а има таа некоја другарка? Поминаа дваесет и нешто години откако се разведе. Никогаш не ми изгледала како личност што би живеела сосема сама.
- Не, нема, Саричке, во тоа е и проблемот... Кристина не излегуваше многу. А и слабо се движеше во последниве неколку месеци“ (25)

Горенаведениот цитат ни ја открива осаменоста на бабата Кристина, но и нејзината можна влошена здравствена состојба. Токму затоа, продолжува потрагата по бабата, а следната станица е слаткарницата, опишана како „убава, чиста и светла просторија со многу висок таван, и стара можеби 200 години“ (27). Не е случајно што таму љубезно ги пречекува една повозрасна госпоѓа која личела на медицинска сестра, која ги послужува со крем пита за Сара, а за Берти – шолја млеко. И не е случајно што токму тогаш, додека ја јаде тортата, Сара повторно се потсетила на бабините зборови: „Малите работи треба да бидат слатки за полесно да се поднесе горчината на оние големите“ (30). Како заклучен „доказен материјал“ во прилог на навестената здравствена состојба на бабата, е фактот што продавницата се викала „Бабиниот лек“, на што се надоврзува приказната која им ја раскажала старата госпоѓа. Таа им објаснила дека продавницата го добила тоа име заради нејзината баба, која кога била болна, барала од неа да ѝ однесе лек мислејќи на слатки и чоколатца од кои всушност ѝ станувало подобро. Преку монолот на оваа старица, во кој таа говори за своето детство и очигледната љубов кон бабата, се алудира на релацијата баба-внука меѓу Кристина и Сара.

Откако и овде на ја наоѓаат бабата Кристина, Берти и Сара ја продолжуваат својата потрага во следната продавница, насловена како „Работилница за поправка на детството“, каде во една полумрачна просторија, преполна со секакви старудии, стари кукли, рѓосани механизми, крпеници, виснати вештерки, чудни фотографии и стари апарати, го запознале

старецот кој наликувал на запуштен Дедо Мраз и се викал Никифор. Главната мисија на овој старец била враќање во периодот од детството на личноста, каде го согледувал проблемот, го поправал она што не чинело и пак се враќал во сегашноста. Тој сакал да ѝ долови на Сара дека: „Сè е тука и сè постои во овој момент, околу тебе. А секој со себе носи нешто од она што го променило во детството, во раната младост“ (37). Споредувајќи ги луѓето со фигури од пластелин, од кои некои можеш да ги разубавиш, нешто да им додадеш или одземеш, тој укажал дека само се обидува да залечи некои рани кај луѓето. Тој продолжил да ѝ објаснува на Сара за суштината на тоа какви се луѓето, дека тие понекогаш знаат да бидат груби, со цел да ги понижат другите, но ја посветувал дека не треба сè да се зема здраво за готово како да е засекогаш и непроменливо: „Сигурно не постои сунѓер со кој би се избришала нечија болест или кога некој ќе умре, но она што треба да се разбере е дека секое утро е нова можност да се направи нешто убаво и добро“ (42). Никифор себеси се сметал за психијатар без диплома, кој чепкајќи по човековата душа, само сугерира нешто добро. Користејќи ја постапката „приказна во приказна“ се вметнуваат три приказни со имплицитна дидактично-поучна содржина.

Првиот пример е за човекот кој немал самодоверба, затоа што во детството копнеел по еден ловечки нож кој го имале повеќето негови другарчиња и сè додека не си го купил истиот нож, тој се сметал себе си за помалку вреден, за нецелосно битие. За него тој нож бил клуч за зголемување на самодовербата и откако го купил се зајакнал како личност, поточно ја пополнил таа дупка од детството. Вториот пример говори за недоволната комуникација меѓу родителите и децата, преку примерот на родителите кои не ѝ посветувале доволно внимание на својата тринаесетгодишна ќерка, не ѝ кажувале дека ја сакаат таква каква што е, па затоа таа целото свое време го трошела на дотерување пред огледало. Третиот пример е за г-ѓата Беатрис, која во детството била многу критикувана, па тоа ѝ се одразила и во подоцнежниот живот. Всушност, преку сите вметнати приказни, старецот Никифор укажал на огромното значење на детството за понатамошниот развој на детето во здрава возрасна личност: „Јас сметам дека можам да залечам некои рани и ништо повеќе“ (38). **за значењето на детството**

Кога Сара конечно го прашала за баба ѝ, а тој одговорил дека таа седум дена по ред доаѓала кај него, но не со цел да поправи нешто од сопственото детство, туку од детството на нејзиниот син (таткото на Сара) за кој бабата велела дека е многу добар човек, но кога влегувал во автомобил станувал некој друг, на што старецот сугерирал баба и да му подари мало автомобилче за неговиот роденден сличен на оној што го поседувал на осумгодишна возраст, и тоа би требало да го потсети да биде добар возач. На прашањето дали знае каде отишла баба ѝ, Никифор ја упатува во музејот на машините за пишување. Во таа, петта приказна, при посетата на чудниот музеј за машини за пишување со чудно работно време од само половина час, се чувствуваала миризба на мувла и на машинско масло. Стариот господин кој работел таму, им објаснил дека машините како такви сами не пишуваат, туку луѓето се тие што ги смислуваат приказните и ги отчукуваат на истите. Но, укажал и на една чудна појава во музејот. Имено, старецот им објаснил како секое утро во некоја од машините наоѓал кратка приказна како некој да ја исчукал во текот на ноќта. Иако, дежурал за да открие кој ги пишува приказните, никогаш не открил. И, како „приказна во приказна“, овде се вметнати неколку приказни. Во првата приказна, Сара се среќава со момчето Свездан, кој ѝ објаснил дека таа се наоѓа во еден голем лавиринт и дека тој ќе ѝ помогне да го најде излезот од истиот. Понатаму, Сара го среќава цуцето Злогук кој забележал дека таа е загубена во лавиринтот и се понудил да ѝ помогне да

излезе од лавиринтот. Одејќи по него пред нив се појавила слика масло на платно на кое биле насликани, бело девојче, маче и црно девојче. Тој побарал од Сара да ја анализира сликата и да му каже кое девојче подобро се однесува со мачето. Таа дала еден одговор, тој ја натерал поубаво да ја анализира сликата, а тогаш таа дала спротивен одговор. Со ова Злогук сакал да му објасни на девојчето дека: - “Работите не се секогаш онакви какви што мислиш дека се. Затоа би било добро ако малку повеќе водиш сметка за себе“ (68) т.е. работите секогаш треба да се анализираат подетално. Одејќи по цуцето, со страв забележала скршена сенка пред себе, и тоа всушност била кралицата Маското. Кралицата Маското преку разговорот што следи, сакала да ѝ долови една вистина за животот на девојчето, поставувајќи ја на последната крстосница од лавиринтот и давајќи ѝ избор: на десната страна патот водел кон прекрасен замок каде би имала убав, среќен и безгрижен живот, а до таму може да стаса само под услов да заборава да фантазира. На лево патот водел до сиво градче, каде би требала многу да работи, да се мачи, но ќе успее да си ја задржи фантазијата. Иако тешко го избрала патот кој води во живот без фантазија, сепак, кралицата Маското ѝ укажала дека сеедно било по кој пат и да тргне, бидејќи сè дури човек е жив, тој ќе фантазира: „Сеедно е по кој пат ќе тргнеш. Додека си жива, ти ќе фантазираш. Фантазијата е нешто што не може да се одвои од животот, т.е. не постои живот без фантазија“ (73). Иако ова била една од приказните, испишана од машините, а на Сара ѝ се присторило како баба ѝ да ѝ ја раскажува оваа интересна приказна. На крајот, Сара сфатила дека баба ѝ воопшто не била овде.

Шестата приказна е насловена како „Сара и дождобрадиот“ и дејството се одвива во продавницата за препарирани птици, по што следува приказната за „Сара и кралот на белите сенки“, каде што сè било толку бело и светло што дури очите на Сара и Бerti почнале да ги болат. Сара се зачудила за тоа како може да постои кралство каде сенките се бели. Личноста која ги пречекала им одговорила: „Лесно. Она над кое имам власт, е спротивно во однос на светлината. Не сакам темнина. Затоа се свргив против неа и така ја добив оваа белина, бидејќи во оваа соба, постојано сме во прегратката на црните сенки“ (87). Осмата приказна е со наслов „Сара и Папокоокиот“ каде низ разговорот со старецот со сиво-кафеава и збрчкана кожа, кој на лицето нема очи, туку папок, како да се насетува жал кај старецот за попусто поминатиот живот, по изгубената љубов, но и огромната осаменост. Од неговиот говор, Сара почувствувала болка, па се сетила на зборовите од својата баба: „Љубовта може да му даде на човекот крилја, но и да го исуши“ (98), па разочарана излегла и од таму.

Деветтата приказна насловена како „Сара и бутикот на бранови“ го опишува патувањето на Сара во продавница, толку многу уредна што наликувала на аптека, била чиста како болница, добро осветлена и мирисала на парфеми. Во таа продавница се продавал мебел кој што се нишкал. Сара седнала на едно столче, кое се занишало и едвај се стабилизирала. На прашањето на Сара дали баба ѝ била во нејзината продавница на што жената потврдно ѝ одговорила дека таа порано од таму го има купено столчето што се бранува (што се лула). Во десеттата приказна, „Сара и кафез – очилата“ преку разговорот на Сара со слабичкиот, млад човек кој работел во таа продавница, кој кажал дека постојат очила за сите луѓе, се укажало на вредностите на вистинските пријатели, а особено за молчеливи луѓе: „Молчеливите луѓе се познати по тоа што малку зборуваат, бидејќи најчесто немаат причина за тоа. Овие очила ја корегираат таа нивна особина, со тоа што одредени работи се зголемуваат“ (107) и така им даваат причина да прозборат, но истовремено, продавачот потенцира дека нема очила со кои се гледа нечија болка.

Девојчето се заинтересирало и за еден многу стар модел на очила, за кој момчето одговорил дека пред два дена ги оставила таму една старица, не купила ништо и само продолжила понатаму. Сара и оттаму си отишла без одговор и со тага во срцето, а таговното чувство е подзасилено заради сликата која ја пречекува надвор: „Низ белиот простор летаа стотици црни птици со огромни крилја. Се премостуваа де на една, де на другата страна, како огромни црни балони“ (109). Во следната продавница се среќава со порцеланските трговци, каде на многу маси покриени со бели чаршафи, биле поставени порцелански садови, чинии, соларници и многу машини и женски фигури. Необичното било што садовите биле подвижни и дека тие биле трговци кои сами се продавале, фалејќи се со своите особини. Сите тие имале свои имиња и почнале да се објаснуваат како некој е многу издржлив на удари, а како некој е многу кршлив, а имало и такви кои што служеле за украс во домовите.

Во следната продавница Сара се среќава со техничка и компјутерска опрема, лаптопи и модерни телефони. Таму топло и со насмевка ги пречекала слаба девојка облечена во црн фустан. Сара си рекла сама на себе дека баба ѝ сигурно нема влезено во оваа продавница, бидејќи нема компјутер и не се разбира од техника. И покрај желбата да го вклучи компјутерот и да побара информации од него, на неговиот екран постојано се појавува истата реченица: „Не сакам да комуницирам со тебе“ (118). Сара си помислила дека можеби лаптопот не е вклучен во струја, или можеби доколку работи на батерија дека истата е празна, но на крај заклучила дека машината е мртва и одбива да воопостави врска со нив. Сара се потсетила како машините за пишување исто биле мртви, но од нив добила многу текст за читање. Берти свртен кон компјутерот прашал за баба и на Сара и не добил никаков одговор.

Во следната, тринаесетта приказна, Сара се среќава со човекот кој бил уметник по дишење, кој ѝ ја објаснува важноста од правилното дишење: „Луѓето сметаат дека за живот е доволно нивното тело да ги извршува сопствените физиолошки активности. Лесно исфрли го воздухот од тебе, прво од градите а потоа од стомакот. Такааа...“ (125). Кога Сара повторно сакала да отвори уста и да праша за баба си, човекот ѝ рекол да не зборува додека дише и повторно ѝ кажал една мудрост: „Секој човек од раѓање има одреден број на вдишувања сè додека не издише еднаш засекогаш“ (125). И рекол дека не е потребно да се расфрла со белите дробови како да се заменливи и како да траат засекогаш. Советот бил да диши секогаш полека, но квалитетно. Повторно рекол голема мудрост: „Бесмислено е да се троши воздухот, колку што е бесмислено да се троши времето на глупости“ (126) Бидејќи човекот диши со крила, може да се каже дека дишењето претставува внатрешно летање за човекот и истото го води кон добро размислување. Со сето ова човекот сакал да ја посветува Сара дека, како што не може да размислува за дишењето додека дише, да не размислува и на обични глупости во текот на денот кои што би ѝ го потрошиле времето залудно: „Дишењето е средство за комуникација помеѓу вас и оној што го чека вашето издишување“ (129). И Сара и маџорот Берти останале без здив од неговите мудрости, но за жал и таму не ја нашле бабата Кристина, по што следува претпоследната приказна во која Сара се реќава со кралицата Скотома. Кралицата ја отпоздравила Сара и ѝ рекла да не се плаши од неа и дека целиот плоштад е нејзин, а тоа бил плоштад на заборав. Кралицата конечно ја објаснува целта од постоењето на плоштадот: „Јас сум тука да ги потсетам луѓето дека постојат два вида заборав. Едниот е тој обичниот заборав пример кога ќе си ги заборавиш некаде клучевите или заборавиш нечие име... Вториот заборав е многу поважен. Тоа е кога ќе заборавиш сè

околу себе и сè, буквално сè оставаш зад себе. Тогаш само ја гледаш својата иднина, тоа што сакаш да го постигнеш... Тоа е бришење на она што те слабее и те прави несреќна. Вториот вид на заборав е како некое прочистување, една мала морална хигиена“ -137-138). Скотома објаснува како повеќето луѓе го продолжуваат нивниот живот онака како што го наследиле и оваа состојба ја нарекуваат судбина. Таа, Скотома, всушност се појавувала тогаш кога требало луѓето да ги потсети дека судбината може да се избрише или промени. Скотома знаела дека Сара има потреба да заборави дел од своето минато, ја натерала да ги затвори очите и за миг оваа состојба на мир, тишина и темнина и го прочистила умот на Сара.

Веќе во петнаесеттата, последна приказна Сара се соочува со нејзиниот реален живот. Таа повторно се нашла во автомобилот на татко ѝ и среде градскиот метеж, но забележала неколку промени: „Беше тоа истиот автомобил, само малку повалкан. Забележа и неколку мали гребаници на црната пластика пред себе... Сара погледна во татко ѝ. Забележа дека над ушите има бели влакна. Дали и претходно беа таму?“ (141-142). Од нејасниот разговор кој го водат нејзините родители преку телефон, кај Сара се раѓаат уште повеќе недоумици, особено кога татко ѝ ќе ѝ каже дека ја враќа дома, кај мајка ѝ, и тогаш Сара и сфатила дека нејзините родители се разведени. Одрозот во огледалото и зборовите на таткото уште повеќе ја вцашуваат: „Колку години имам? – Четиринаесет. – Четиринаесет? Четиринаесет! А каде се другите години? Нели одевме кај баба?“ (144-145).

Оттука започнува моментот на „освестувањето“ на Сара, по долги две години. Од објаснувањето на таткото, одеднаш сите настани, ситуации и ликови присутни во приказните на Сара за заборавениот плоштад, добиваат смисла. Во овој миг читателите ја доловуваат виртуозната постапка со која авторот Зоран Пеневски го води дејството во романот „Сара и заборавениот плоштад“. Сите навидум „неоправдани“ детали низ книгата одеднаш се поврзуваат за да ја прикажат сериозноста на темата со која се зафатил авторот. Преку сознанието на Сара, која зборувајќи со татко си, одеднаш се буди како од транс за да сфати дека од моментот кога тој ја носел кај баба ѝ (на почетокот од романот), па сè до тој ден, поминале две години. На зачуденоста на Сара дека не помни ништо од својата дванаеста до својата четиринаеста година, таткото го дава потребното објаснение. Кога пред две години ја оставил Сара пред зградата во која живее баба ѝ, таа сама се искачила горе и ја нашла својата баба како седи неподвижно на столот за нишање. Во моментот кога ја нашла својата почината баба, Сара ги известила своите родители, нозапаѓа во состојба на шок, која предизвикувала на моменти да паѓа во некаква чудна состојба: „Паѓаш во некоја чудна состојба која трае неколку минути. Понекогаш подолго, помалку од половина час“ (145).

Во тој миг, навираат спомените кај Сара за прекрасната релација која ја имала со својата баба, со која измислувале и пишувале приказни: „Баба ѝ имаше книги со бајки од цел свет и книги со чудни приказни од различни времиња. Но, тоа не им беше доволно. Па често си измислуваа авантури со разни мали луѓе и разни животни. Баба ѝ постојано ја поттикнуваше фантазијата на Сара, а заедничките приказни ги запишуваше во тетратка со црвени корици. Баш тој ден Сара одеше кај неа со идеја за некој чуден град, во кој сè се случувало во необични продавници“ (146).

Опишувајќи го моментот на откривање на мртвото тело на баба си, авторот вешто ги спомнува сите оние, навидум безначајни и бесмислени детали од претходно раскажаните приказни во книгата, и читателот сфаќа дека тие приказни Сара продолжила да си ги измислува сама, по смртта на баба си. Во приказните се вpletени сите детали кои Сара ги

запаметила во мигот кога ја пронашла баба си (столот за нишање, очилата, тортата во слаткарницата, продавницата за порцелански фигури, објаснувањето на уметникот за дишење, компјутерот кој не сака да комуницира со неа, итн: Седеше во својот стол за нишање, но главата ѝ беше навалена. Очилата ѝ беа скршени од ударот врз подот. На комодата покрај неа имаше чинија со парче торта, а покрај неа порцеланска фигурка на човек со полуцилиндар“ (146-147).

Сара се потсетила на моментот кога се убедувала да ја разбуди бабата Кристина, и како во нејзиното размислување се појавиле зборовите што баба и често ги кажувала на нејзиниот татко: „Синко, кога ќе умрам, нема да можам да комуницирам со тебе“ (147). Сето ова ја потсетило дека нејзините родители се развеле, бидејќи имале проблеми во комуникацијата, или постојано се расправале или постојано молчеле. Додека Сара стоела до безживотното тело на бабата, ѝ станало јасно дека станува збор за вечна разделба и ја почувствувала тежината при дишењето: „Почувствува тешка болка во градите, како некој да ѝ ги притисна градите. Тешко дишеше. Се бореше за здив. Тогаш прв пат размислуваше за своето дишење“ (147). На комодата до баба ѝ здогледала проштално писмо, го зела и некои од буквите се размачкале од тежината на нејзините солзи. Тогаш таа не можела да се помири дека баба ѝ повеќе ја нема, но сè уште копнеела по приказните што таа ѝ ги раскажувала. Сара на гробот разговарала со баба си, и ја повикувала да напише друга приказна на што татко ѝ одговорил: „Таа не може да комуницира со тебе“ (148). Сара сфатила дека смртта е прекин на раскажувањето. Смртта е состојба кога повеќе нема приказни. Татко ѝ ја потсетил дека Сара и нејзината баба, бегајќи од реалноста на секојдневниот живот, раскажувале приказни за замислениот плоштад кој не постоел, а тие го граделе и се грижеле за него.

Уште на самиот почеток на романот, авторот Зоран Пеневски ја поставува основната идеја на романот: конфликтот помеѓу сеќавањето и заборавот, како и нивното влијание врз личниот идентитет и секојдневната стварност. Сара како главен лик, ја започнува својата потрага по нејзиното изгубено минато, кое е поврзано со еден неименуван и заборавен плоштад.

Читајќи го романот, се заклучува дека плоштадот не претставува физички простор, туку претставува слика за изгубените или исчезнатите моменти од животот на човекот, кои иако изгледаат дека се заборавени, всушност остануваат живи во потсвеста на човекот, а во овој случај на Сара. Исто така, може да се каже дека во овој роман поимот време нема нормален тек односно може да се изгуби или да се врати. Трагајќи по својата баба, Сара се соочува со лична амнезија, при што ги има заборавено настаните кои ѝ се случиле во периодот од нејзината 12-14 годишна возраст. Ова личи како да немилиот настан т.е. смртта на баба ѝ, ѝ предизвикал болка во вид на шок при што таа често паѓала во бесознание, трудејќи се немилиот настан да го избрише од своето сеќавање.

Потрагата на Сара по баба ѝ Кристина, по изгубениот плоштад, ни го наметнува прашањето: Што е навистина важно за човекот? Дали можеби важни се сеќавањата или пак оние моменти од животот кои што сме ги заборавиле и кои всушност ни ја обликува иднината?

Читајќи го овој роман, авторот Зоран Пеневски, како да нè носи низ еден мистериозен свет на себепотрага, свет во кој се трага по смислата на минатото, спомените, убави или помалку убави, сокриени длабоко во нас, а подготвени секој момент да нè изместат доколку не се соочиме со нив.

Во романот „Сара и заборавениот плоштад“, авторот Зоран Пеневски проговорува за две големи и тешки теми во книжевноста за деца – разводот на родителите и смртта/загубата на блиско лице, во случајов – баба.

Што се однесува до темата за смртта, факт е дека смртта не може да се сокрие од децата. Родителот кој се обидува да го заштити детето од искуството на смртта, додава само збунетост и анксиозност во и онака тешкиот свет. Кога во семејството има починато лице, чувствата на возрасните членови на семејството се пренесуваат и врз децата на многу невербални начини, како што е експресијата на лицето, тонот на гласот, држењето на телото и сл.² Додека некои родители можеби сакаат да ги заштитат децата од темата на смртта, смртта неформално се забележува рано и често во светот на малото дете. Децата неизбежно се изложени на концепти на смрт преку сведочење (забележувајќи дека еден постар сосед повеќе не седи на предниот трем од другата страна на улицата); случајни средби (гледање мртва птица во локалниот парк); и медиуми (гледање на заспаниот цртан лик како се враќа по навидум фатален пад). На возраст од седум години, повеќето деца ја сфаќаат смртта како неповратна, неизбежна и универзална.³

Коен, Манарино и Деблингер (2006) во својата книга зборуваат за лекување на траума и трауматска тага кај децата и адолесцентите, што претставува траума од детството, но тие нагласуваат дека секое дете не поднесува симптоми на траума. Тоа зависи од возраста на децата, од нивната околина, од нивното ниво на развој, итн.⁴ Недостатокот на внимание во современите семејства ги наведува децата на потреба од комуникација со постарите родители. Бабите и дедовците добиваат ново семејно значење, за нив внуците се важна животна фаза: предците ги имаат и двете животно искуство и драгоценото време, кое тие, и покрај недоразбирањето на современиот живот, се подготвени да го посветат на своите внуци кои не добиваат соодветно внимание од родителите кои се занимаваат со правење пари, разјаснување на меѓучовечките односи. Постарите родители обезбедуваат домашна, психолошка помош, а исто така ја зачувуваат и пренесуваат семејната историја и традиции. Овој проблем се рефлектира во светската литература.⁵

Во романот на Пеневски е евидентно дека по првичниот шок кај Сара, заради пронаоѓањето на починатата баба, како еден вид одбранбен механизам, е навраќањето во минатото, во заеднички поминатите моменти со бабата, во оние среќни моменти додека измислувале приказни со кои, всушност бабата сакала да го заштити девојчето од непријатната ситуација во домот, во процесот на разводот на нејзините родители. Тргувајќи од тие спомени, Сара „плете“ приказни во кои ја бара баба си, а секоја приказна е обликувана околу предметите кои ги воочила крај починатата баба. Приказните на Сара, всушност се фазите на жалењето низ кои најчесто поминуваат луѓето кои изгубиле блиска личност. Како што дејството на романот се движи кон крајот, така сè почесто се споменуваат темни лексеми (црни балони, темни облаци, смрт и др.), што укажува на конечното соочување на Сара со физичката смрт на баба ѝ, а крајот на

² Vidal S. Clay, Children Deal with Death, *The School Counselor*, Vol. 23, No. 3 (January 1976), pp. 175-184, Sage Publications, Inc., <https://www.jstor.org/stable/23903238>, 09.03.2022

³ Arruda-Colli, M. N., Weaver, M. S., & Wiener, L. (2017). Communication about dying, death, and bereavement: a systematic review of children's literature. *Journal of palliative medicine*, 20(5), 548-559.

⁴ Judith A. Cohen, J.A., Mannarino, P.A., Deblinger, E. (2006). *Treating Trauma and Traumatic Grief in Children and Adolescents*, The Guilford Press, New York.

⁵ Boshkova, G., Shastina, E., & Shatunova, O. (2018). The role of grandparents in the child's personality formation (On the material of children's literature). *Journal of Social Studies Education Research*, 9(2), 283-294.

потрагата е пронаоѓање на себе, себелечењето на кое мора да се подложи за да продолжи со животот.

Што се однесува пак, до темата на разводот во книжевноста за деца, литературата е само еден одраз на современите случувања во општеството и семејството. Факт е дека разводот е еден од најстресните животни настани, кој носи неколку емоционални, афективни и социјални последици и за парот што се разведува и нивните деца.⁶ Многу студии ги посочуваат краткорочните ефекти на родителскиот развод врз децата и адолесцентите, како што се интернализирање и екстернализирање на проблемите во однесувањето, пониски академски достигнувања, лошо физичко здравје, поголем ризик за ментално здравје или несигурност во приврзаност.⁷ Децата реагираат на разводот/разделбата на нивните родители со болни емоции вклучувајќи тага, збунетост и страв од напуштање, вина, заблуди, лутина, конфликти за лојалност, грижа и тага. Многу деца доживуваат чувства на загуба кога едниот родител се оддалечува надвор од семејното живеалиште.⁸ Во случајот со главната протагонистка од романот на Зоран Пеневски, девојчето Сара е на дванаесетгодишна возраст во периодот кога нејзините родители се во фаза на развод, а во домот имало „недоволна комуникација“ меѓу нив. Тоа е сè што авторот ни открива за ситуацијата во домот на Сара, а за оваа ситуација знаела и нејзината баба. За да го отргне девојчето од непријатната ситуација во родителскиот дом, кое и самото е на прагот на адолесценцијата, како еден од најчувствителните периоди во животот на човекот, бабата прибегнува кон единственото можно решение во тој период – да биде со својата внука и преку фантазијата, преку читањето и измислувањето приказни, да ја отргне од суровата реалност. Не може да се занемари и фактот од почетокот на романот, кога Сара упорно сака да оди кај баба си за летниот распуст, и покрај негодувањето на таткото. Ова укажува на желбата на Сара да се отргне од непријатната, мачна атмосфера меѓу родителите во домот.

Но, во животот честопати се случуваат непредвидени ситуации, па таква е и смртта на бабата, што дополнително ја отежнало психолошката состојба на Сара. Таа самата, несвесно (а сепак, имајќи ја баба си во потсвеста) го пронаоѓа излезот од мрачниот период во кој била заробена цели две години. Романот завршува со прошталното писмо од баба ѝ: „Твоите родители се поделија...Човек е точка во која се среќаваат различни приказни. Тој е како плоштад: ограден, но постојано низ него струјат многу судбини. Ти имаш голема фантазија. Развивај ја, колку што е можно повеќе“ (149).

⁶ Garrido-Rojas, Lusmenia, Mónica Guzmán-González, Rodolfo Mendoza-Llanos, Diana Ribera-Ottenberger, and Paula Contreras-Garay. 2021. Emotional regulation and depression in a sample of separated and divorced Chilean adults. *Current Psychology* 40: 1767–78

⁷ Smith-Etxeberria, Klara and Amaia Eceiza. 2021. Mother-Child and Father-Child Relationships in Emerging Adults from Divorced and Non-Divorced Families. *Social Sciences* 10: 82. <https://doi.org/10.3390/socsci10100382>

⁸ Ukpe, L.Q. (2021). Children's behavior towards divorce and effective parenting, 2021, https://www.academia.edu/49558597/Childrens_Behaviour_towards_Divorce_pdf, accessed on 13.02.2022